

Eroxas da la plurilinguitad svizra

Distincziun imperiala sco omagi da la Frantscha

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

La Quotidiana, 14 da zercladur 2011

La plurilinguitad svizra è renumada en tut il mund. Plaun a plaun fa'la scola en pajais sco l'Italia e la Spagna. La Frantscha perencunter mantegna il mitus da «l'excepziun franzosa». Ordaifer ses cunfins sto'la dentant badar ils progress da la plurilinguitad, ma a medem temp era quels da l'anglais che smanatscha la fin finala tut tschels linguatgs. Era nus en Svizra sentin ch'el concorra cun nossas linguas naziunalas. Schizunt ina partida politica grischuna, represchentada en regenza e parlament, vul tschentar l'anglais empè dal talian sin il stgalim mesaun da las scolas primaras germanofonas. En quest regard salida la Frantscha uffizialmain monolingua la plurilinguitad svizra, tant pli ch'il franzos è in da noss quatter linguatgs naziunals. «Ins na duess betg tscherner in segund u terz linguatg da l'entschatta ennà tenor (...) giavischs economics» (1).

Per ina matura cun immersiuin en franzos

Plis gimnasis turtigais preparan per la matura bilingua tudestga ed englaisa, ma pir la stinadezza da tgi che defenda linguas svizras ha cuntanschì dacurt che quel da Freudenberg e quel d'Oerlikon semtgian per ina matura cun franzos, empe d'anglais, sco linguatg d'immersiuin. Tranter las personas che han effectuà lezza creaziun ston ins cunzunt menziunar *Christine Le Pape Racine* e *Claudine Brohy* (Fribourg), respectivamain parsura e viceparsura da l'APEPS (Associazion per la promoziun da l'educaziun plurilingua en Svizra). Brohy ha declarà a La Quotidiana: «Christine e jau ans avain engaschadas cun energia per ch'ins n'emblidia betg il franzos e ch'ins al resguardia svelt suenter la fasa experimental a cun l'anglais. Quai è stà cunzunt durant la dieta da 2007 a Turtig, nua che nus avain envidà cuss. gov. Regine Aeppli.» Dacurt ha la Frantscha dà ina da sias distincziuns las pli autas a lezzas duas promoturas engaschadas ed efficacias da la plurilinguitad. I sa tracta da l'«Ordre des palmes académiques» fundà 1808 da l'imperatur Napoléon (1769-1821) per commembers da l'università, tenor il model da la «Légion d'honneur». Ina lescha republicana da 1955 ha actualisà lezza creaziun imperiala, «distincziun onurifica che premiescha servetschs prestads aifer l'università» (2). En virtid da lezza lescha ha *Michel Tarpinian*, represchentant cultural da la Frantscha tar sia ambassada en Svizra, surdà a las duas linguistas la nominaziun da «chevaliers [vairamain en furma feminina ,chevalières', G. S.-C.] dans l'Ordre des palmes académiques pour services rendus à la culture française». Ins ha celebrà la surdada a Fribourg, lieu natal ed universitar da Brohy. Per la tempru svizra da l'occurrentza han procurà in pled spiertus da *Victor Saudan*, professor da didactica da linguas estras a la Scola auta pedagogica da Lucerna, e chanzuns romandas dal quartet viril en costum «La Brijon dè totè zourè» («Il ventin da tuttas arias») manà da *Jean Gobet* (Noréaz/FR, jgobet@bluewin.ch) cun il gru da la vopna da la Gruyère vi da las tschintas.

Linguistica e didactica

Las duas «laudationes» preschentadas da Tarpinian han punctuà ils gronds merits d'omaduas «chevalières» novelegidas per la varietad da linguas e culturas. Domaduas han ragischs famigliaras alemanas e romandas; la mamma da Le Pape Racine derivava schizunt da Belfort (oz en Franche-Comté). Brohy ha intunà fitg giuvna sia passiuin per la perscrutaziun, cun ina matura latina e linguistica enritgida da dus linguatgs, russ e spagnol, sco roms libers. Lur ha'la studegià a las universitads da Friburg e Québec (Laval), t. a. tar William F. Mackey, autur da pliras ovras classicas davart la bilinguitad. Ella ha doctorà cun ina lavur entitulada: «Das Sprachverhalten zweisprachiger Paare und Familien» (3). Quai na resguard'la dentant betg mo sco ses champ spezial, mabain era sco in project da societad, ina sfida a sia conscienza civica per mover las structuradas existentas, cunzunt quelladas da la scola. Svelt ha'la fatg per senn l'indifferenza creschenta da la Svizra alemana areguard tschels linguatgs naziunals; dalonder ses engaschi efficaczi per la matura cun immersiuin en franzos. Christine Le Pape ha studegià pedagogia a Turitg, gidà ad elavurar il mez d'instrucziun franzosa «En vogue» ed il model d'instrucziun «Passepartout» per las scoladas primaras germanofonas dals chantuns bilings e dal cunfin linguistic (BE, BL, BS, FR, SO, VS); ussa lavur'la vi da sia dissertaziun davart la didactica da l'immersiuin. Ella ha engrazià per las «palmes académiques» citond il pled d'Albert Camus (1913-1960) a Stockholm cun survegnir il premi Nobel da litteratura: «Il spiert triumfescha a la lunga sin las armas.» Ma «immersiuin» exprima l'acziun da sfunsar (en l'aua u en la lingua) u ses resultat, e «les palmes» per franzos èn era las pels da nudar ch'ins sa lia vi dals pes; dalonder il commentari da l'invid a la surdada: «Avec les Palmes, l'immersion avancera plus vite...» Tar l'occurrenza han omaduas «chevalières» sa regalà vicendaivlamain autenticas pels da nudar e schizunt eglers per ir sut auà.

Chanzuns, cuschina e poesias

Er il gru, l'utschel da vopna da la Gruyère, posseda «des palmes», curtas pels da nudar tranter dus dets da mintga toppa. Il quartet che mussava quella vopna vi da las tschintas ha divertì la raspada festiva cun legras chanzuns romandas, t. a. dal Friburgais «Abbé» Joseph Bovet (1879-1951) e dal Vadais Jean Villard «Gilles» (1895-1982). Il punct culminant è stà l'interpretaziun da trais da las deschnov stofas dal «Ranz des vaches» en il vegl dialect da la Gruyère, cun il nunemblidavel refrain: «Liôba, liôba por ariâ». Ma l'emprim ha Victor Saudan purschì in daletg tut spezial cun sias regurdientschas dal linguist giurassian Jean Racine, consort barmier da Christine Le Pape. La magistraglia da Samedan n'ha segir betg emblidà quel Jean Racine che ha gidà cun buns cussegls tar l'introducziun da la bilinguitad en la scola da la chapitala putera. Saudan ha sbozzà quai che pudess esser ina tschavera cuminaivla bilingua. Sco avantpast recumonda'l in plat da pesch cumbattiv, per exempel glischun, lura pulpa en onur dal Grischun, sco tratga principala dus filets differents en lur sosas, finalmain ina turta da Soloturn, chantun da transiziun, ed in café alsazian. L'Alsazia, pajais da dus linguatgs, nua ch'ins mangia bain, stat a cor a Saudan. Onns a la lunga ha'l instrui franzos a l'Universitad da Basilea, nua ch'ils conjugals Racine stevan; là ha'l emprendì d'enconuscher l'ovra da

Nathan Katz (1892-1981), il grond poet dialectal aleman dal Sundgau en l'Alsazia auta. Saudan ha regalà in tom d'ovras da Katz a mintgina da las «chevalières» novelegidas. Quella surdada da «palmes académiques» è pia stada ina sairada legra e seriusa enina; la ritga marena cun vins dals conturns, e schizunt da la vischnanca burgaisa da Soloturn, ha lura stimulà a baterladas plain vita.

1. Gian Peder Gregori ed auters en: «Bündner Monatsblatt» 1/2011, p. 31.
2. Josette Rey-Debove ed Alain Rey (ed.), Le nouveau Petit Robert. Paris (Dictionnaires Le Robert - SEJER, ISBN 978-2-84902-321-1) 2007, p. 13, chavazzin «académique».
3. Friburg (Universitätsverlag, ISBN 3-7278-0835-7) 1992.